

บทที่ 9

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการตอบวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

ประการแรก เพื่อศึกษาวิธีการผสมผสานทุนในมิติต่างๆ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ทั้งที่เป็นต้นทุนเดิมและต้นทุนใหม่ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ประการที่สอง ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการเป็นผู้สนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

ประการที่สาม งานวิจัยนี้ต้องการการถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อให้ผู้สูงอายุอื่นๆ ได้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนอื่นต่อไป

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดในบทที่ 4-8 ที่ผ่านมา มานำเสนอโดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังนี้

9.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ทุนของลุงจันทร์และป้าพรรณ เชี่ยวพันธ์ ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีใช่ว่าผู้สูงอายุทุกคนจะสามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เสมอไป หากแต่ในกระบวนการทำงานพัฒนานั้นผู้สูงอายุจำเป็นต้องมี “ต้นทุน” ต่างๆ ที่ช่วยหนุนเสริมการทำงาน และสามารถผสมผสานทุนที่มีอยู่ทั้งที่เป็นทุนเดิมและทุนใหม่ได้

1) ผลการวิจัยเรื่องทุนของผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุมีทุนสำคัญ 2 ส่วน คือ 1) ทุนที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน และ 2) ทุนที่เกิดจากการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

1) ทุนที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่าจากประวัติชีวิตและประสบการณ์การทำงานอันยาวนานของลูกจันทร์และป่าพรรณ เขียวพันธุ์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีทุนครบทั้ง 4 ประเภท ตามแนวคิดเรื่องทุน ของ บูร์ดิเยอ คือ **ทุนเศรษฐกิจ** ได้แก่ เงินสะสมจากการทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย บ้าน รถยนต์ จักรยาน สวนลำไย เป็นต้น **ทุนวัฒนธรรม** ได้แก่ ความรู้เชิงวิชาการ ผู้มีความเสียสละ มัธยัสถ์-อดออม อดทน มีเมตตา ชอบแบ่งปัน แจกจ่าย เป็นต้น โดยเฉพาะทุนความรู้ ผู้สูงอายุทั้งสองมีอยู่มากมายและเป็นทุนที่นำมาใช้ในการทำงานกับเด็ก ได้แก่ ความรู้ด้านการบริหารจัดการ ความรู้ด้านการเงินการบัญชี ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้ด้านการสอน ความรู้เรื่องสุขภาพ ความรู้ด้านโภชนาการ ความรู้เรื่องการใช้จักรยานที่ถูกต้อง ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับเด็ก ความรู้เรื่องของการเล่น ความรู้จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในต่างประเทศ **ทุนสัญลักษณ์** ได้แก่ ผู้ผ่านการทำงานและใช้ชีวิตในต่างประเทศ นักโภชนาการประจำชุมชน (ทำน้ำเต้าหู้/น้ำธัญพืช) ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ สุขภาพแข็งแรง ได้รับการยอมรับจากชุมชนและนอกชุมชน เป็นต้น **ทุนสังคม** ได้แก่ เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายเพื่อนในชุมชน เครือข่ายจักรยาน เป็นต้น

นอกจากทุนที่ติดตัวหรือทุนเดิมของผู้สูงอายุดังกล่าวแล้ว ปัจจัยภายในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีต้นทุนเพิ่มขึ้นหรือส่งผลต่อกระบวนการสะสมทุน

บริบทชุมชน ชุมชนบ้านหนองคูเป็นชุมชนชาวมอญที่มีขนาดเล็ก เป็นชุมชนที่มีลักษณะของเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์ของ “ความเป็นคนมอญ” เหมือนกัน ซึ่งเป็นทุนสังคมของชุมชน บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้ลูกจันทร์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ แม้จะไปใช้ชีวิตอยู่กรุงเทพฯ และต่างประเทศเป็นเวลานานหากแต่เมื่อกลับมาใช้ชีวิตถาวรที่ชุมชน สายสัมพันธ์ของความเป็นคนมอญก็ยังคงอยู่ เช่นเดียวกันกับที่ บูร์ดิเยอ กล่าวว่า ทุนสังคมนั้นถือเป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถใช้อำนวยประโยชน์ให้ได้และสำหรับทุนสังคมนี้อาจกระจายอยู่ตามระบบต่างๆ เช่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนโรงเรียนเดียวกัน คนหมู่บ้านเดียวกัน คนแซ่เดียวกัน เป็นต้น

นอกจากนี้สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเอื้อต่อการใช้จักรยานเป็นยานพาหนะ ส่งผลให้ลูจันท์และป่าพรรณสามารถใช้ทุนความรู้เรื่องการปั่นจักรยานมาใช้เป็นกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชนภายใต้ชื่อชมรมอนุรักษ์จักรยาน ซึ่งเป็นการแปลงทุนความรู้ให้เป็นทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมในเวลาต่อมา

ในมิติด้านการสื่อสารของชุมชนบ้านหนองคู หมู่ 1 นี้ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก บ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่ในซอย ส่งผลให้ชาวบ้านใช้การปั่นจักรยานหรือรถจักรยานยนต์ไปมาหาสู่กัน บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้เมื่อผู้สูงอายุทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงมีการบอกกันปากต่อปาก ส่งผลให้มีจำนวนเด็กมาเป็นสมาชิกชมรมฯ เพิ่มมากขึ้น และชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นที่รู้จักมากขึ้นทั้งในและนอกชุมชน ตลอดจนตัวผู้สูงอายุทั้งสองก็เป็นที่ยอมรับมากขึ้น ส่งผลให้มีการสะสมทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมเพิ่มขึ้น

ชมรมอนุรักษ์จักรยาน นับว่าเป็นปัจจัยภายในชุมชนหนึ่งที่ส่งผลต่อทุนของผู้สูงอายุ โดยจุดเริ่มต้นของชมรมอนุรักษ์จักรยานเริ่มจากหลานวัน 8 ปีของลูจันท์ซึ่งบ้านอยู่ใกล้กันมักแวะเวียนมาเล่นที่บ้านลูจันท์เนื่องจากมีของเล่นหลากหลาย ป้าพรรณจึงคิดจะสอนภาษาอังกฤษให้หลานๆ จากเดิมที่มีเพียงหลานและเพื่อนอีก 2-3 คนมาเรียนก็เริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้น ภายในเดือนเดียวเป็น 14 คน หลังจากนั้นก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นลูจันท์และป่าพรรณจึงคิดว่าควรทำกิจกรรมกลุ่มสำหรับเด็กให้เป็นเรื่องเป็นราว หลังจากนั้นเพียงสามเดือนจึงได้ก่อตั้ง “ชมรมอนุรักษ์จักรยาน” อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2543 โดยชมรมฯ ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 113 บ้านหนองคู หมู่ 1 ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ซึ่งเป็นบ้านของลูจันท์และป่าพรรณ เขียวพันธ์ บนเนื้อที่ประมาณเกือบ 2 ไร่ อยู่ติดริมแม่น้ำปิง

กิจกรรมส่วนใหญ่ดำเนินอยู่ใต้ถุนบ้านในทุกวันเสาร์ โดยเป็นลานเรียนภาษาอังกฤษ เมื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานแล้ว ลูจันท์และป่าพรรณได้วางกฎระเบียบของชมรมในเบื้องต้นไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก เด็กที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต้องสมัครเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการโดยต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ และพ่อแม่ต้องเป็นผู้พามาสมัคร โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการสมัคร ประการที่สอง สมาชิกทุกคนต้องมาเรียนภาษาอังกฤษในเช้าวันเสาร์ ส่วนช่วงบ่ายทำกิจกรรมร่วมกัน ประการที่สาม หากเด็กคนใดที่ปั่นจักรยานได้ให้ทำกิจกรรมการปั่นจักรยานร่วมกันเพื่อให้สุขภาพแข็งแรงและเกิดความสามัคคี โดยให้เด็กนำจักรยานที่มีอยู่มาใช้ สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน ตั้งแต่ปี 2543 – 2551 มีจำนวน 148

คน ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกชมรมเป็นเด็กในหมู่ 8 หมู่ 1 และหมู่ 2 ที่มีพื้นที่ติดกัน นอกจากนี้มี ส่วนหนึ่งที่มาจากหมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกัน มีสมาชิกชมรมฯ อีกจำนวนหนึ่งประมาณ เกือบ 10 คน ที่มาจากอำเภอสันป่าตอง จ.เชียงใหม่ กิจกรรมหลักที่สมาชิกในชมรมอนุรักษ์ ศึกษานองต้องทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอมี 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมการปั่นจักรยาน กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ กิจกรรมการออมเงิน เมื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ศึกษานองและ ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชื่อเสียงของ ลุงจันทร์และป้าพรรณในการเป็นผู้สูงอายุที่ทำงาน พัฒนาเด็กและชุมชนด้วยความเสียสละเริ่มเป็นที่รับรู้มากยิ่งขึ้นทั้งในและนอกชุมชน ส่งผลให้ เกิดทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมเพิ่มมากขึ้น

ข้อเด่นและข้อจำกัดของผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อเด่นและข้อจำกัดที่ส่งผลต่อ กระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยมี ข้อเด่น ที่เอื้อประโยชน์ในการทำงาน พัฒนาเด็กและเยาวชน 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีต้นทุน หลากหลายครบทุกประเภทตามแนวคิดของ บุรติเยอ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุน สัญลักษณ์ และทุนสังคม ประการที่สอง ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนเศรษฐกิจมีมากพอ ประการที่สาม ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนวัฒนธรรมที่เป็น “ทุนความรู้” อย่างหลากหลาย ได้แก่ ความรู้เชิงวิชาการ ความรู้ทางธรรม ความรู้ทางการสื่อสาร ประการที่สี่ ผู้สูงอายุใน งานวิจัยนี้มีทุนวัฒนธรรมประเภท Embodied form หลายประการที่เป็นคุณสมบัติของสื่อ บุคคล เช่น ความเสียสละ ความเมตตา ความอดทน ประการที่ห้า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มี ทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมหลายประการที่จำเป็นต่อการทำงานพัฒนา เช่น อำนาจ บารมี ความเกรงใจ การยอมรับ ความไวเนื้อเชื่อใจ ความน่าเชื่อถือ เครือข่าย

ขณะที่ผู้สูงอายุทั้งสองก็มี ข้อจำกัด ที่ส่งผลต่อการทำงานพัฒนาเด็กและ เยาวชนเช่นกัน สามารถวิเคราะห์ได้ 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มี รูปแบบการทำงานแบบเดี่ยว เมื่อชมรมฯ เติบโตมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ลุงและป้าก็ไม่ได้หา เครือข่ายช่วยเหลือหรือสืบทอดตัวแทน ซึ่งการทำงานในลักษณะแบบฉายเดี่ยวเช่นนี้ ทำให้ ขาดการหนุนเสริมจากหน่วยงานอื่นๆ จึงอาจเป็นปัญหาได้ในอนาคตหากชมรมอนุรักษ์ศึกษานอง มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นอีก ประการที่สอง ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ขาดกลยุทธ์การสื่อสาร เชิงรุกกับหน่วยงานภายนอก จากการวิเคราะห์ถึงการทำงานที่ผ่านมาของลุงจันทร์และป้า พรรณ พบว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านทำงานในลักษณะ “การตั้งรับ” โดยมีลักษณะของการรอให้ หน่วยงานภายนอกเข้ามาติดต่อร่วมกิจกรรม ดังนั้นการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนด้านทุน

ทรัพย์และความรู้จึงมีอย่างจำกัด ซึ่งโดยธรรมชาติหน่วยงานภายนอกส่วนใหญ่เมื่อหมดระยะเวลาดำเนินโครงการหรือหมดทุนก็หยุดกิจกรรมไป ประการที่สาม ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีขีดความสามารถในการทำงานได้เพียงกับเครือข่ายในชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่ไม่ประทับใจและเลิกเข้าร่วมกิจกรรมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีการเอาตัวเบียดและผลการผลประโยชน์ จึงเกิดความไม่ไว้วางใจหน่วยงานภายนอกที่ติดต่อเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมหมูนักจักรยาน ส่งผลให้ไม่ได้ติดต่อเข้าร่วมงานกับเครือข่ายภายนอก คงมีเพียงแต่หากหน่วยงานภายนอกหน่วยงานใดติดต่อมา ลุงจันทร์และป้าพรรณจะพิจารณาว่าจะร่วมงานด้วยหรือไม่ ประการที่สี่ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ขาดกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายในการทำกิจกรรม ตัวอย่างเช่น ในการสอนภาษาวันเสาร์จะให้เด็กให้ฝึกปฏิบัติตาม เช่น อ่านออกเสียงตาม การคิดลายมือ หรือสอนคำศัพท์โดยการให้ดูรูปภาพ เป็นต้น ซึ่งหากได้รับการเสริมความรู้ด้านนี้เพิ่มเติมคาดว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านจะมีความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้น อาจเลือกใช้สื่ออื่นๆ และปรับเปลี่ยนเนื้อหา และวิธีการสอนที่หลากหลายขึ้น ประการที่ห้า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีเครือข่ายภายในชุมชนจำนวนน้อย เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรมขนาดเล็ก ชาวบ้านมีฐานะยากจนถึงปานกลาง บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้ชมรมหมูนักจักรยานมีเครือข่ายที่จะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ ความรู้ และด้านอื่นๆ อย่างจำกัด จึงมีเพียงเครือข่ายดี เพื่อน คนรู้จัก ของลุงจันทร์และป้าพรรณที่ช่วยเหลือบริจาคสิ่งของให้ชมรมหมูนักจักรยานเล็กๆ น้อยๆ ประการที่หก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ขาดทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอทุน ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการขอทุนหรือการสนับสนุนจากภายนอกเอง ส่งผลให้ขาดการสนับสนุนด้านความรู้และทุนทรัพย์ ที่สำคัญคือ ขาดโอกาสในการได้เรียนรู้และร่วมงานกับเครือข่ายต่างๆ

จากข้อเด่นและข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่านอกจากทุนที่เกิดจากการสะสมติดตัวผู้สูงอายุเองแล้ว บริบทชุมชนยังเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้เกิดข้อเด่นและข้อจำกัดต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้

2) ทุนที่เกิดจากการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

จากข้อจำกัดของผู้สูงอายุหลายประการ แสดงให้เห็นว่าลำพังการทำงานเพียงผู้สูงอายุและเครือข่ายในชุมชนที่มีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่ฐานะยากจนนั้นอาจทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นไปอย่างจำกัด ดังนั้นการได้รับการ

สนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกจึงเรื่องจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้

ดังนั้นเมื่อหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ชื่อว่า “โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ” (สสสส.) เข้ามามีบทบาทในการหนุนเสริมความรู้ที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชน หรือที่เรียกว่า “การเสริมศักยภาพหรือการเสริมพลัง” (Empowerment) โดยเน้นการเสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงทำการค้นหาว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร โดยโครงการ สสสส. ได้เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารผ่านกิจกรรมร่วมกัน 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมค่ายปันจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นที่บ้าน 2) กิจกรรมรณรงค์สงกรานต์นี้...ไม่มีแอลกอฮอล์ 3) กิจกรรมค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” โดยทั้งสามกิจกรรมดังกล่าวเน้นกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นทั้งโครงการ สสสส. และผู้สูงอายุจึงเป็นทั้ง “ผู้ให้และผู้รับ” โครงการฯ ได้เสริมความรู้เรื่องต่างๆ ได้แก่ ความรู้เรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” ความรู้เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อ” ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความสำคัญและพลังของสื่อชุมชน พลังของการทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย ความรู้เรื่องสื่อและการผลิตสื่อ นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองยังได้เห็นกระบวนการทำงานของโครงการ สสสส. ที่ใช้ “การประชุมเป็นเครื่องมือ” ขณะเดียวกันโครงการ สสสส. ก็ได้รับความรู้จากผู้สูงอายุเช่นกันในเรื่องกระบวนการทำงานกับเด็กและเยาวชน

2) ผลการวิจัยเรื่องความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอก

การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารในส่วนนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงทุนเดิมและทุนใหม่ของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็ก ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสารก่อนเสริมความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูง และเมื่อเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้วมีความรู้และทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น ดังนี้

1) **ความรู้ของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก** ผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีชุดความรู้เป็นทุนเดิมก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกอยู่หลากหลายชุดสามารถแบ่งได้ 3 ด้าน คือ ความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางธรรม และ ความรู้ด้านการสื่อสาร

ความรู้เชิงวิชาการ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม ลูกจันท์และป้าพรรณได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตและการทำงานจนเกิดเป็นความรู้เชิงวิชาการ 8 ชุดความรู้ที่ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการบินจักรยาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และ ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย

ความรู้ทางธรรม หมายถึง ความรู้ที่เป็นหลักธรรมนำมาสู่หลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ทางธรรมเป็นทุนเดิมอย่างมากมาย

ความรู้ด้านการสื่อสาร ลูกจันท์และป้าพรรณมีความรู้ด้านการสื่อสารในระดับหนึ่งแม้ไม่ได้ใช้หลักการสื่อสารตามทฤษฎี หากแต่เป็นการสื่อสารตามธรรมชาติ (by nature) เหมือนผู้สูงอายุที่สื่อสารกับลูกหลานตามประสบการณ์ของผู้สูงอายุเอง

ส่วน **ความรู้ใหม่** ที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกหรือโครงการ สสส. พบว่าผู้สูงอายุมีชุดความรู้ใหม่ 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการทำทันสื่อ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน

2) **ทักษะการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก** ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีทักษะการสื่อสารเป็นทุนเดิมก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการเลือกใช้สื่อ ทักษะด้านเนื้อหาสาร ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ทักษะการเลือกใช้สื่อ ลูกจันท์และป้าพรรณมีทักษะการเลือกใช้สื่อได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ การใช้สื่อจักรยานในการสอนเรื่องสุขภาพ การใช้สื่อกิจกรรมการซ่อมดนตรีไทยที่บ้านในการสอนเรื่องจิตสำนึกเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน การใช้สื่อกิจกรรมการบินจักรยานไปวัดในการสอนเรื่องสติ-สมาธิ กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เป็นต้น นอกจากนี้ลุงและป้ายังใช้ **สื่อวัตถุและสื่อสัญลักษณ์** ได้แก่ ป้ายข้อความ ธงผ้า หมวก เสื้อ เป็นต้น โดยใช้สื่อเหล่านี้เพื่อสื่อสารกับผู้ชัชชียานพาหนะอื่นให้คำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กๆ ที่ปั่นจักรยาน

ทักษะด้านเนื้อหาสาร จากการวิเคราะห์การทำงานของผู้สูงอายุนักเรียนและบำเพ็ญพบว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการสื่อสารด้านเนื้อหาสารใน 2 ด้าน คือ การเลือกเนื้อหาสาร และการสร้างสาร กล่าวคือ ผู้สูงอายุนักเรียนและบำเพ็ญมีความสามารถในการเลือกชุดความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้เป็นเนื้อหาสอนเด็ก และรู้ว่าชุดความรู้ใดเหมาะกับผู้รับสารที่เป็นเด็ก ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุนักเรียนและบำเพ็ญเลือกเนื้อหาทางธรรมที่คิดว่าเด็กจะรับได้ จึงเลือกเนื้อหาสารที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และไม่ยากนักสำหรับที่เด็กจะเข้าใจ เช่น การสอนเรื่องบาปเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองท่านยังมีความสามารถนำชุดความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาผสมผสานหรือคิดสร้างสรรค์เป็นชุดความรู้ใหม่ ซึ่งในทางการสื่อสาร เรียกว่า “ทักษะการสร้างสาร” เห็นได้จากการที่ผู้สูงอายุนักเรียนและบำเพ็ญได้สร้างชุดความรู้เรื่องสุขภาพแบบ 5 อ. และ ชุดความรู้เรื่องสติ-สมาธิในการปั่นจักรยาน มาใช้สื่อสารกับเด็กๆ

ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารจากทฤษฎีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กและจากประสบการณ์การทำงานกับเด็ก ทำให้รู้จักและเข้าใจเด็ก ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร คือ การจัดสรรเวลาในการเรียนและทำกิจกรรมให้เด็กในชมรมฯ

ภายหลังได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้นคือ ทักษะการเลือกใช้สื่อและทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

3) **กลยุทธ์การสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก** ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีกลยุทธ์การสื่อสารก่อนได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงาน 7 กลยุทธ์ จำแนกได้ 2 ส่วนคือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร** ประกอบด้วย กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง ส่วนที่สอง คือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา และช่องทาง** ประกอบด้วย กลยุทธ์การสื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีมีคู่มี กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง กลยุทธ์อ้อมเพื่อเกี่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ซึ่งจักรยานไปเรียนรู้อีก

กลยุทธ์เชื้อฟังผู้ใหญ่แล้วจะได้ดี เป็นกลยุทธ์สำคัญที่กล่าวได้ว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับการต้องอยู่ร่วมกันของ “คนแก่กับเด็ก” คนสองวัยที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ดังนั้นเมื่อคนแก่และเด็กต้องทำกิจกรรมร่วมกันจึงต้องมีจุด “เกรงใจ” ที่

ทำให้ปกครองดูแลกันได้ด้วย ผู้สูงอายจึงจำเป็นต้องสร้าง “อำนาจ” บางอย่างให้เด็กเกิดความเคารพและเชื่อฟัง โดยลูกป่าได้เลือกใช้ เรื่อง “อาวูโล” ที่มีข้อเด่นในเรื่องประสบการณ์ที่เหนือกว่าหรือที่เรียกว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” มาใช้กับเด็กในชมรมอนุรักษักรยาน

กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง เป็นกลยุทธ์การสื่อสารหนึ่งที่ผู้สูงอายุใช้ในกระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยให้อำนาจกับรุ่นพี่ในระดับที่จะควบคุมน้องให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ในบางเรื่อง เช่น ให้รุ่นพี่สอนการบ้านให้รุ่นน้อง เป็นต้น

กลยุทธ์การสื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม เป็นกลยุทธ์ที่ผู้สูงอายุใช้เรื่อง “วินัย” มาสื่อสารเพื่อให้ผู้ปกครองเกิดความเชื่อมั่นในความปลอดภัยของเด็ก

กลยุทธ์คนดีมีคุ้ม เป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับ เช่น เรื่องกุมารทองมาใช้ในการสื่อสารกับเด็กๆ ให้เชื่อฟังและประพฤติดี

กลยุทธ์ธรรมะสร้างสมาธิ – สตินำทาง เป็นกลยุทธ์ที่ใช้เนื้อหาทางธรรมมาใช้เพื่อนำไปสู่ความปลอดภัย โดยใช้กิจกรรมการปั่นจักรยานพาเด็กไปสวดมนต์ไหว้พระ หรือไปฟังเทศน์ที่วัดขณะปั่นจักรยาน และสอนเด็กอยู่เสมอว่าสวดมนต์แล้วจะช่วยฝึกเรื่องสมาธิ และฝึกให้มีสติขณะปั่นจักรยาน

กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์นี้เป็นกลยุทธ์ที่ใช้เงื่อนไขหรือรางวัล ล่อให้ออมเงิน เพื่อไปเที่ยว ซึ่งสะท้อนให้เห็นต้นทุนเรื่องทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารของลูกและป่าได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการไปเที่ยวเป็นแรงจูงใจที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นเป็นอย่างดี

กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ขี่จักรยานไปเรียนรู้อัน กลยุทธ์นี้เป็นกลยุทธ์ที่สื่อสารความรู้ให้กับเด็กผ่านกิจกรรมการปั่นจักรยานไปต่างสถานที่ต่างๆ ประการแรก ต้องการสอนเด็กให้สำนึกในชาติกำเนิดของตน ประการที่สอง เพื่อสอนเรื่องการมีสติรู้อยู่เสมอเพื่อการปั่นจักรยานอย่างปลอดภัย กลยุทธ์นี้ผู้สูงอายุทั้งสองต้องการสร้างบรรยากาศใหม่ๆ ในการเรียน โดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child center)

ภายหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกแล้ว ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุไม่มีกลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มมากขึ้นจากเดิม เนื่องจากกิจกรรมต่างๆภายในชมรมอนุรักษักรยานดำเนินไปในลักษณะเดิม และกลยุทธ์เป็นสิ่งที่แสดงออกภายใต้สถานการณ์ต่างๆ เมื่อสถานการณ์ค่อนข้างคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จึงไม่เห็นกลยุทธ์การสื่อสารใหม่ๆ เกิดขึ้น

3) ผลการวิจัยเรื่องการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีการผสมผสานทุนทั้งใน 2 ลักษณะ คือ การผสมผสานทุนแต่ละประเภทที่มีอยู่ ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม การผสมผสานทุนความรู้

การผสมผสานทุนแต่ละประเภท ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ผสมผสานทุนแต่ละประเภทเข้าด้วยกัน ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม จากการวิเคราะห์พบว่าลุงจันท์และป้าพรอนใช้ทุนทั้ง 4 ประเภทผสมผสานกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารใน 2 กรณี ได้แก่ *กรณีแรก* เพื่อรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่า-สร้างสายสัมพันธ์ใหม่ และ *กรณีที่สอง* คือ เพื่อสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองเด็ก

การผสมผสานทุนความรู้ งานวิจัยนี้พบว่า “ความรู้” เป็นต้นทุนที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีอย่างมากมาย และเป็นข้อเด่นประการหนึ่งที่ส่งผลให้ทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยผลการวิเคราะห์พบการผสมผสานทุนความรู้ใน 2 ลักษณะคือ การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการหรือการผสมผสานความรู้ทางโลก และ การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม

(1) การผสมผสานความรู้เรื่องเชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการ เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงวิชาการด้วยกันหรือความรู้ทางโลก ซึ่งได้จากการประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตนั่นเอง ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการผสมผสานระหว่างความรู้ทางโลกนี้ 4 ลักษณะ ได้แก่ การผสมผสานความรู้เรื่องภาษาที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ การผสมผสานความรู้ด้านภาษากับความรู้ด้านการสอน การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก และ การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้ใหม่

การผสมผสานความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้เดิมและความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ ลุงจันท์และป้าพรอนใช้ความรู้เรื่องภาษาที่เป็นทุนเดิมที่ได้จากการเรียนในระบบการศึกษาที่โรงเรียนตั้งแต่ระดับประถมจนถึงระดับ ปวช. ในประเทศไทย มาผสมผสานเข้ากับต้นทุนความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ซึ่งได้จากการประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศ และนำทุนดังกล่าวมาใช้สอนเด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยาน

การผสมผสานความรู้ด้านภาษากับความรู้ด้านการสอน การผสมผสานความรู้ด้านภาษาซึ่งเป็นทุนเดิมกับความรู้ด้านการสอนซึ่งเป็นทุนใหม่นี้ ลุงจันท์และป้าพรอน

ผสมผสานทุนความรู้ด้านการสอนภาษาจากการที่เคยเรียนที่ AUA เข้ากับทุนใหม่ในการเรียนรู้วิธีการพูดภาษาอังกฤษจากเจ้าของภาษาเมื่อไปทำงานที่ต่างประเทศ และได้จากประสบการณ์การรับเลี้ยงเด็ก จึงต้องไปรับส่งเด็กที่โรงเรียน จึงได้เห็นวิธีการสอนของครูในโรงเรียนเด็กอนุบาล

การผสมผสานทุนความรู้ด้านภาษาและความรู้ด้านการสอนนี้ทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณรู้วิธีการสอนว่าจะสอนให้เด็กในชมรมหนูรักจักรยานออกเสียงอักขระหรือ accent อย่างไร สอนโดยใช้สื่อวัตถุและบัตรคำ ลุงและป้าทราบว่าจะต้องสอนเรียงลำดับจาก A – Z และผสมคำอย่างไร ลุงและป้ารู้ว่าการเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลต้องเรียนควบคู่ไปทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งในขณะที่สอนจะเน้นทั้งสี่ทักษะ

การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก ลุงจันท์และป้าพรรณได้ผสมผสานความรู้เกี่ยวกับสุขภาพทั้งที่เป็นทุนเดิมและทุนใหม่กลายเป็นชุดความรู้ด้านสุขภาพชุดใหม่ที่เป็นความรู้เฉพาะสำหรับใช้เป็นระเบียบปฏิบัติประจำชมรมหนูรักจักรยาน โดยลุงและป้าตั้งชื่อว่า “หลัก 5 อ.” ได้แก่ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ ออมทรัพย์ และ โอกาส

การผสมผสานทุนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็กกับความรู้เรื่องสื่อ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ผสมผสานทุนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็กเป็นทุนความรู้เดิมกับความรู้เรื่องสื่อซึ่งเป็นทุนใหม่ ว่า “อะไรๆ ก็เป็นสื่อได้”

(2) การผสมผสานทุนความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม ผลการวิจัยพบว่า ลุงจันท์ผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม ใน 2 ลักษณะ คือ การผสมผสานความรู้เรื่องการสวดมนต์กับความรู้เรื่องกฎ การผสมผสานความรู้เรื่องความกตัญญูกับการออม

การผสมผสานความรู้เรื่องการสวดมนต์กับความรู้เรื่องกฎจรรยา ลุงจันท์และป้าพรรณต้องการให้เด็กเกิดความปลอดภัยมากที่สุดในการร่วมกิจกรรมปั่นจักรยาน ดังนั้นจึงนำทุนเดิมที่เป็นความรู้ทางธรรมมาผสมผสานกับความรู้เรื่องกฎจรรยาที่เป็นความรู้ใหม่ซึ่งได้จากการไปเรียนรู้การปั่นจักรยานและการใช้ชีวิตในต่างประเทศ โดยให้เด็กๆ ปั่นจักรยานรอบหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนแล้วต้องแวะอย่างน้อยหนึ่งวัดเพื่อสวดมนต์ไหว้พระทำสมาธิให้จิตใจสงบ

การผสมผสานความรู้เรื่องความกตัญญูกับการออม ลุงจันท์และป้าพรรณมีต้นทุนความรู้ทางธรรมอย่างมาก ดังนั้นจึงนำมาใช้ผสมผสานกับความรู้เรื่องอื่นๆ เสมอ โดยเฉพาะการผสมผสานความรู้เรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทั้งสองจะพร่ำสอนอยู่

เสมอ กรณีหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการผสมผสานความรู้ทางธรรมนี้กับความรู้เชิงวิชาการ และนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติของสมาชิกในชมรมคือ การผสมผสานเรื่องความกตัญญูกับการ ออม เพื่อให้เด็กๆ ได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางโลกและทางธรรมพร้อมกัน โดยการชี้ให้เห็นถึง ประโยชน์ของการออมทางโลกที่จะทำให้ไม่ลำบากและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันการ ออมก็จะทำให้เด็กได้ทดแทนบุญคุณนำเงินที่ออมนั้นมาตอบแทนเลี้ยงดูพ่อแม่ กลายเป็นบุญ กุศลต่อไปในชาติหน้า

4) การถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการทำงานพัฒนาเด็กและ เยาวชน

จากการถอดบทเรียนพบว่ากระบวนการทำงานของผู้สูงอายุที่น่าสนใจ 5 ประเด็น ได้แก่ (1) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองของสมาชิกในชมรมหนูรัก จักรยานและเครือข่ายภายในชุมชน (2) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กๆ ในชมรมหนู รักจักรยาน (3) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชน (4) การบริหารจัดการของผู้สูงอายุ (5) ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพกับการทำงานพัฒนาเด็ก

(1) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองสมาชิกใน ชมรมฯ และเครือข่ายภายในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีกระบวนการทำงานกับผู้ปกครอง สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานและเครือข่ายภายในชุมชนที่น่าสนใจ 3 ประการ ได้แก่ การ สร้างความไว้วางใจ สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและเครือข่ายภายในชุมชนกับ ชมรมหนูรักจักรยาน

(1.1) การสร้างความไว้วางใจให้ผู้ปกครอง เนื่องจากลักษณะกิจกรรม เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนี้เป็นงานที่ต้องใช้ความรับผิดชอบสูงมากในเรื่องการควบคุม ความปลอดภัยของเด็กจำนวนมากในการปั่นจักรยานบนถนนใหญ่ การสร้างความไว้วางใจ ให้กับผู้ปกครองจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ผู้สูงอายุทั้งสองจึงใช้วิธีการสื่อสารใน 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ โดยเน้นสื่อสารกับผู้ปกครองโดยตรงให้ทราบ ข้อมูลเรื่องกฎระเบียบต่างๆ ของชมรมฯ ลักษณะที่สอง สื่อสารเพื่อสร้างความเชื่อมั่น เป็นการสื่อสารที่เน้นการใช้กลยุทธ์ด้านเนื้อหาสารเพื่อให้ผู้ปกครองเด็กมีความเชื่อมั่นว่าผู้สูงอายุ ทั้งสองมีความสามารถเพียงพอที่จะดูแลบุตรหลานของพวกเขาได้ โดยเฉพาะเรื่องความ

ปลอดภัย โดยผู้สูงอายุทั้งสองใช้วิธีการสื่อสารด้วย “เนื้อหา” เกี่ยวกับ “ระเบียบวินัย” ที่ต้องฝึกให้เด็กมีไว้เมื่อไปป็นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่จะส่งผลต่อความปลอดภัยได้

(1.2) **สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและเครือข่ายภายในชุมชนกับชมรมอนุรักษ์จักรยาน** การสร้างการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็ก ผู้สูงอายุทั้งสองใช้วิธีการให้ผู้ปกครองและผู้ช่วยเหลือกิจกรรมของชมรมฯ เข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยานและไปเที่ยวร่วมกับเด็กๆ เพื่อให้เกิดความรู้สึกของการมีส่วนร่วมและเกิดสำนึกจิตสาธารณะต่อชุมชน

(1.3) **เลือกใช้เครือข่ายภายใน** สืบเนื่องมาจากข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายภายนอกและบริบทของชุมชนที่เป็นชุมชนขนาดเล็กและส่วนใหญ่เป็นคนยากจน ส่งผลให้ผู้สูงอายุทั้งสองท่าน เลือกใช้เครือข่ายภายในชุมชน โดยเริ่มจากเครือข่ายที่ใกล้ชิดที่สุด ได้แก่ เครือญาติ เพื่อน คนรู้จัก

(2) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก ๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ผลการวิจัยพบว่า จากกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยาน ได้แก่ กิจกรรมสอนภาษาอังกฤษ กิจกรรมปั่นจักรยาน และกิจกรรมการออม สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของ “กิจกรรม” กับ “เด็ก” ซึ่งส่งผลให้สามารถถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลักทั้งสามกิจกรรมและลักษณะเฉพาะของเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยาน เพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานต่อไป

ผลการวิจัยพบว่าลักษณะเฉพาะของเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยานวิเคราะห์ได้ 9 ประการ ประการแรก ธรรมชาติของเด็กที่ชอบกิน-เล่น เมื่อมาอยู่ในชมรมได้ทั้งกินและเล่น ประการที่สอง เด็กเป็นวัยที่มีพลังกำลังมาก กิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กจึงเน้นการนำพลังกำลังที่มีอยู่นั้นมาใช้อย่างสร้างสรรค์ ประการที่สาม อยากรู้ อยากเห็น เป็นธรรมชาติของวัยเด็กอยู่แล้วที่มีความอยากรู้ อยากเห็น กิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กด้วยการปั่นจักรยานจึงเน้นการส่งเสริมพัฒนาการนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เนื่องจากจักรยานสามารถพาไปเรียนรู้ในพื้นที่กว้างไกลได้ หรือได้เรียนรู้นอกห้องเรียน ประการที่สี่ เป็นเพื่อนกัน เด็กส่วนใหญ่จึงรู้จักเป็นเพื่อนกันเกือบทั้งหมด ส่งผลให้เมื่อมาเข้าชมรมอนุรักษ์จักรยานจึงมีความสัมพันธ์และคุ้นเคยกันอย่างรวดเร็ว เวลาทำกิจกรรมเป็นกลุ่มจึงเป็นที่สนุกสนานของเด็ก ประการที่ห้า เคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง กิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กจึงสอดคล้องลักษณะของวัยเด็กที่ชอบเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง ประการที่

หก สมัครเป็นสมาชิก เป็นเงื่อนไขของการเข้าร่วมกิจกรรม ประการที่เจ็ด อยู่ภายใต้กฎระเบียบของชมรมฯ คือ เข้าร่วมกิจกรรมเรียนภาษา ปั่นจักรยาน และออมเงิน ตลอดจนต้องประพฤติดี ประการที่แปด ด้วยโอกาสทางการศึกษา ลักษณะประการนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณต้องการนำศักยภาพของตนที่มีอยู่มาช่วยเหลือและพัฒนาเด็กเหล่านี้โดยการสอนภาษาให้ ประการที่เก้า ยากจน ลักษณะเฉพาะข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ลุงจันท์และป้าพรรณเลือกให้กิจกรรมการออมเงินเพื่อให้เด็กฝึกนิสัยประหยัดอดออมเพื่อไม่ให้ยากจนไปตลอดและมีชีวิตที่ดีขึ้น

ส่วนลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะของเด็กชมรมหนูรักจักรยาน สามารถอธิบายได้ดังนี้

กิจกรรมปั่นจักรยานกับเด็กชมรมหนูรักจักรยาน เมื่อพิจารณากิจกรรมปั่นจักรยานกับลักษณะเด็กในชมรมหนูรักจักรยานพบว่ามีความสอดคล้องกัน 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องลงทุนทรัพย์หากแต่เป็นการลงแรงกาย ดังนั้นจึงเหมาะสมและสอดคล้องกับฐานะของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานที่ค่อนข้างยากจน จึงกล่าวได้ว่าเป็นการปั่นฟรี ประการที่สอง กิจกรรมนี้ปั่นเป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในชมรมฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพื่อนกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่เริ่มติดเพื่อนและมักอยู่รวมเป็นกลุ่ม ประการที่สาม กิจกรรมนี้ต้องอาศัยระเบียบวินัยเป็นตัวควบคุมเรื่องความปลอดภัย เนื่องจากเป็นการปั่นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่ ประการที่สี่ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่รวมเด็กจำนวนมากบนถนนใหญ่ซึ่งมีความเสี่ยงต่อความปลอดภัย ดังนั้นผู้ควบคุมต้องใช้ความรับผิดชอบสูงมากในการดูแลให้กิจกรรมลุล่วงและปลอดภัยต่อชีวิตเด็กทุกคน ประการที่ห้า เป็นกิจกรรมที่นำพาเด็กๆ ไปในสถานที่ต่างๆ สอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่มีความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้นการได้ไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอกสถานที่เสมือนเป็นห้องเรียนเคลื่อนที่ จึงช่วยเสริมโอกาสให้กับเด็กในชุมชนนี้ซึ่งด้วยโอกาสทางการศึกษา ประการที่หก กิจกรรมนี้ต้องใช้สติ-สมาธิ เนื่องจากการปั่นจักรยานของเด็กกลุ่มใหญ่บนถนนที่มีรถใหญ่วิ่ง หากวอกแวกหรือคุยเล่นหยอกล้อกันตามประสาเด็กอาจได้รับอันตรายถึงชีวิตได้

กิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษ กิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษนี้หากวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะพบว่าเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นกิจกรรมที่ต้องเรียนรู้ฝึกฝน เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศดังนั้นจึงต้องเรียนรู้ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ จึงจะสามารถฟังพูดอ่านเขียนได้ ประการที่สอง เป็นกิจกรรมที่เรียนเป็นกลุ่ม เมื่อเน้นทักษะการอ่านและ

พูด ประการที่สาม เป็นกิจกรรมที่ฝึกทักษะเป็นกลุ่มย่อย เนื่องจากเด็กที่มาเรียนภาษาอังกฤษนี้มีตั้งแต่ระดับชั้นประถมต้นระดับประถม 3-4 ไปจนถึงระดับมัธยม ดังนั้นจึงมีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อฝึกทักษะการเขียน ประการที่สี่ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ระเบียบวินัยโดยใช้เป็นตัวกำหนดและควบคุมชั้นเรียน เนื่องจากเป็นการเรียนกลุ่มใหญ่ ประการที่ห้า เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนต้องมีความรู้และประสบการณ์สูง เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีต้นทุนด้านนี้อยู่และนำมาใช้เป็นกิจกรรมหลักของชมรมฯ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงสอดคล้องกับเด็กในชุมชนที่นับได้ว่าด้อยโอกาสทางการศึกษา ประการที่หก เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สติสมาธิ เนื่องจากเป็นภาษาที่ต้องใช้ความพยายามฝึกฝนทั้งการฟังพูดอ่านเขียนอย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับการเรียนเป็นกลุ่มใหญ่ที่เป็นกลุ่มเด็กที่ย่อมมีการพูดคุยนอเสียงดัง จึงต้องใช้สมาธิในการเรียนสูง

กิจกรรมการออมเงิน จากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมการออมที่ลุงจันทร์และป้าพรรณใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน พบว่า ประการแรก ออมวันละบาท เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กยากจน ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมที่พัฒนาเด็กและเยาวชนในการสร้างวินัยการประหยัดและอดออมได้เป็นอย่างดี ประการที่สอง ออมจากค่าขนม เนื่องจากเด็กต้องได้ค่าขนมจากพ่อแม่ไปโรงเรียนอยู่แล้วการหักเงินค่าขนมมาออมจึงเพียงไปลดการกินขนมลง ไม่ได้ไปขอเงินจากพ่อแม่เพิ่ม จึงไม่กระทบต่อผู้ปกครอง ประการที่สาม ออมเพื่อซื้อจักรยาน เป็นจุดประสงค์แรกเริ่มของผู้สูงอายุทั้งสองท่านที่ต้องการให้เด็กที่ยังไม่มีจักรยานสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยานได้ ประการที่สี่ ออมเพื่อไปเที่ยว เมื่อเด็กทุกคนในชมรมฯ มีจักรยานแล้ว ลุงจันทร์และป้าพรรณขยายการออมให้กว้างขึ้นโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ใหม่ด้วยการออมเพื่อไปเที่ยว ส่งผลให้เด็กบางคนมาออมมากขึ้นจากวันละบาทเป็น 10 บาท ประการที่ห้า ออมเพื่อฐานะที่ดีขึ้นในอนาคต กิจกรรมการออมเงินนั้นนอกจากเป็นการสร้างนิสัยการประหยัดมัธยัสถ์ให้เด็กแล้ว ยังเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้มีฐานะที่ดีขึ้น ประการที่หก บริหารจัดการด้วยระบบบัญชี การออมเงินเพื่อซื้อจักรยาน ส่งผลให้เด็กในชมรมฯ มีระเบียบวินัยทางการเงิน เพราะทุกวันที่เหลือเงินค่าขนมต้องมาออมกับป้าพรรณ ซึ่งจะมีสมุดบัญชีลงยอดเงินออมของเด็กแต่ละคน เนื่องจากต้องนำมาชำระค่าจักรยานที่ลุงและป้าออกเงินซื้อให้ก่อนแล้วค่อยมาผ่อนคืน

วิธีการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก

จากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลักทั้งสามกิจกรรมและลักษณะเฉพาะของเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยานที่มีความสอดคล้องกันดังกล่าวข้างต้น

สามารถถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ และพบว่าผู้สูงอายุมีกระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนที่น่าสนใจ 6 วิธี คือ

1) *การทำงานเป็นกลุ่ม* ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้เด็กมีจิตวิญญาณการทำงานเป็นกลุ่ม (Team Spirit) ที่เน้น “เด็กเป็นตัวตั้ง” หรือเน้นประโยชน์ที่เด็กจะได้รับเป็นสำคัญ นับได้ว่าเป็นกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

2) *ควบคุมโดยใช้กฎระเบียบของกลุ่ม/ชมรม* การเป็น “ชมรม” เป็นการรวมกลุ่มคนจำนวนมากทำกิจกรรมร่วมกัน จำเป็นต้องมีกฎระเบียบที่เป็นกติกาปฏิบัติของคนทั้งกลุ่ม สะท้อนวิธีคิดอย่างเป็นระบบและมีการเตรียมและวางแผนไว้หมดว่าการปั้นจักรยานเด็กต้องเรียนรู้อะไรบ้างเพื่อให้กลายเป็นต้นทุนความรู้ที่สามารถทำให้การปั้นจักรยานเป็นไปอย่างราบรื่นโดยเฉพาะการเน้นเรื่องความปลอดภัย

3) *การทำงานแบบอาสาสมัคร* สะท้อนให้เห็นถึงหลักคิดที่เอา “เด็กเป็นตัวตั้ง” และ “การเอาใจเขามาใส่ใจเรา” ที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านได้ยึดถือปฏิบัติมาตามต้นทุนความรู้ทางธรรมที่มีอยู่มาก โดยไม่ได้บังคับเด็กว่าต้องมาร่วมทุกกิจกรรม “การทำงานแบบอาสาสมัคร” นั้นเป็นกระบวนการทำงานที่สำคัญยิ่งในการใช้เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน เพราะนอกจากทำให้เด็กได้ “การตัดสินใจเอง” แล้ว ยังเป็นการฝึกให้ตัดสินใจบนเหตุผลที่เหมาะสมและนึกถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ไม่ใช่การตัดสินใจบนเหตุผลหรือความรู้สึกของตนแต่เพียงฝ่ายเดียว

4) *กระบวนการทำงานที่เน้น “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง (Audience-centered)* กิจกรรมต่างๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้นเกิดขึ้นจากวิธีคิดที่ให้ความสำคัญกับเด็กๆ หรือเน้นผู้รับสารเป็นตัวตั้งใน 3 ลักษณะ คือ เลือกสื่อในการสอนที่ตรงกับลักษณะธรรมชาติของเด็ก โดยใช้สื่อเกมและไฟในการสอนเด็กคิดเลข เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร เลือกกิจกรรมตามลักษณะธรรมชาติของเด็ก เช่น “กิจกรรมการปั้นจักรยาน” ในวันอาทิตย์ เป็นกิจกรรมที่เน้นเอาผู้รับสารเป็นตัวตั้ง โดยมองว่าธรรมชาติของเด็กชอบเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ ไม่อยู่นิ่งกับที่ การปั้นจักรยานไปเรียนรู้โดยรอบชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กดังกล่าว เลือกกิจกรรมเข้ากับฐานะของเด็ก ทั้ง 3 กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมการปั้นจักรยาน กิจกรรมการเรียนภาษา กิจกรรมการออมเงินของชมรมฯ ที่สูงและป่าจัดให้ นั้นสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับฐานะของเด็กในชุมชนที่มีความยากจน

5) *กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction* กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction นี้เป็นกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาที่ใช้กิจกรรมหลากหลายเพื่อ

พัฒนาเด็กในหลายๆ ด้านไปพร้อมกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาเด็กให้เป็นเด็ก “ดี” ในทุกด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเห็นได้จากการใช้กิจกรรมการสอน ภาษา การปั้นจักรยาน การออมเงิน ตลอดจน *หลักปฏิบัติ 5 อ.* ได้แก่ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ ออมทรัพย์ และ โอกาส ซึ่งการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction นี้ ผู้สูงอายุต้องใช้ต้นทุนต่างๆ ที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนความรู้ที่มีอย่างมากมายหลายชุดความรู้มาผสมผสานจนเกิดกิจกรรมที่หลากหลายที่สามารถมาใช้ในกระบวนการทำงาน

6) *สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน* ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้พยายามสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยชักชวนผู้ปกครองและคนอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นไปโดยสมัครใจ ส่งผลให้หลายคนเข้าร่วมปั่นจักรยานด้วย หลายคนก็เข้ามาช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ ตามความถนัดหรือสิ่งที่สามารถช่วยเหลือได้ เช่น พ่อของเด็กชาย พิชัย จิตนารินทร์ ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชมรมฯ มีความสามารถด้านช่างยนต์จึงช่วยต่อรถฟ่วงไว้ใช้ขนส่งสัมภาระและอาหารเวลาสมาชิกในชมรมพากันไปปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ หรือ ผู้ปกครองของสมาชิกชมรมฯ ที่มีความสามารถในการเย็บผ้าก็จะช่วยเย็บเสื้อผ้าและหมวกให้สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยานในราคาถูก ร้านน้ำแข็งช่วยให้น้ำแข็งฟรีในวงหน้าร้านเวลาเด็กไปปั่นจักรยาน ร้านงอะไหล่ยนต์ช่วยเหลือค่าอะไหล่จักรยาน และขายจักรยานให้ราคาถูก ตลอดจนบริจาครถฟ่วงให้ชมรมฯ เจ้าของรถหกล้อช่วยเหลือโดยการให้เช่าราคาถูกเวลาเด็กไปทำกิจกรรมในต่างจังหวัด เป็นต้น

(3) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า เนื่องจากระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้น ลูกจันทร์และป่าพรรณทำงานกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้น ต่อมาเมื่อชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานด้านสุขภาพและด้านวัฒนธรรมเข้ามาติดต่อขอความร่วมมือให้พาเด็กๆ ไปปั่นจักรยานร่วมในงานรณรงค์ต่างๆ มาโดยตลอด ทำให้ลูกจันทร์และป่าเริ่มเรียนรู้การทำงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน หากแต่ผู้สูงอายุทั้งสองก็มีข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน ดังนั้นสามารถถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานพัฒนาอื่นๆ ได้ดังนี้

ประการแรก วิธีการเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีวิธีในการเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงาน

ภายนอกโดยพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ ความเป็น “คนรู้จักคุ้นเคยมาก่อน” “ความไว้วางใจ” และ “ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับ” ประการที่สอง ขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน เนื่องจากผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องเครือข่ายภายในที่จำนวนไม่มากนัก คนในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้นจึงเป็นกรณีที่ต้องพึ่งพาเครือข่ายภายนอกให้สนับสนุนในด้านต่างๆ แต่ข้อจำกัดหนึ่งของผู้สูงอายุ คือ มีขีดความสามารถในการทำงานได้เพียงกับเครือข่ายภายในชุมชน ยังขาดความสามารถในการสื่อสารและประสานงานกับเครือข่ายภายนอก ดังนั้นผู้สูงอายุทั้งสองต้องเพิ่มเติมศักยภาพในการสื่อสารเพื่อติดต่อและประสานงานกับเครือข่ายภายนอกให้ได้มากขึ้น

(4) ถอดบทเรียนเรื่องการบริหารจัดการของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

เมื่อลำพังเพียงผู้สูงอายุสองคนกับการทำงานกับเด็กจำนวนมาก แม้ผู้สูงอายุจะมีความสามารถทางการสื่อสารในระดับดีก็ตามแต่ก็คงเป็นเรื่องไม่ง่ายนัก ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า “การบริหารจัดการ” น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุทั้งสองสามารถทำงานพัฒนาเด็กจำนวนมากๆ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายนี้ได้ ผู้วิจัยจึงทำการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการบริหารจัดการของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนใน 3 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการคน การบริหารจัดการกิจกรรม และการบริหารจัดการเงิน ดังนี้

การบริหารจัดการคน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการเด็กในชมรมฯ โดยการใช้กฎเกณฑ์การรับสมาชิก และการจัดแบ่งประเภทของสมาชิก เพื่อให้ได้สมาชิกที่มีความพร้อมและเหมาะสมแก่การพัฒนา โดยใช้เกณฑ์เรื่องอายุ ความยินยอมของผู้ปกครอง และพื้นที่ใกล้เคียงในการเดินทาง เป็นเกณฑ์พิจารณารับเข้าเป็นสมาชิก

การบริหารจัดการกิจกรรม เนื่องจากการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำงานของผู้สูงอายุสองท่านโดยลำพัง ดังนั้นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้จึงบริหารจัดการกิจกรรมบนต้นทุนที่มีอยู่ของตนเอง ประการแรก บริหารจัดการโดยแบ่งความรับผิดชอบแต่ละกิจกรรมตามความถนัดและต้นทุนที่มีอยู่ กล่าวคือ ใครมีความถนัดเรื่องใดก็สอนเรื่องนั้น ดังนั้นกิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษ ป่าพรรณซึ่งมีทุนความรู้ด้านการสอนและความรู้ด้านภาษาจึงถนัดมากกว่าลุงจันทร์ ขณะที่ลุงจันทร์มีทุนความรู้ทางธรรมมากกว่าป่าพรรณก็จะเป็นผู้อบรมเรื่องธรรมะ ส่วนกิจกรรมการปันจักรยานผู้สูงอายุทั้งสองช่วยกันบริหารจัดการเนื่องจากมีความถนัดทั้งสองคน และประกอบกับ

จำนวนเด็กมีมากการบริหารจัดการในขณะปั่นจักรยานจึงต้องช่วยกัน ประการที่สอง บริหารจัดการโดยจัดกิจกรรมสอดรับกับเด็กและบริบทชุมชน ตัวอย่างเช่น ลูกจันทน์และป่าพรณเลือกกิจกรรมการปั่นจักรยานเพราะการปั่นจักรยานเป็นพาหนะประจำชุมชนอยู่แล้ว ประกอบกับทั้งสองท่านมีต้นทุนความรู้เรื่องการปั่นจักรยานมาจากต่างประเทศ และการปั่นจักรยานเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวใช้กำลังมากซึ่งสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของเด็ก หรือกิจกรรมการออมเงินก็เป็นกิจกรรมที่สอดรับกับเด็กในชุมชนที่มีความยากจน

การบริหารจัดการเงิน การบริหารจัดการเงินที่ชัดเจนเห็นได้จากกิจกรรมการออมเงิน โดยป่าพรณรับผิดชอบเรื่องเงินออมของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน โดยบริหารจัดการด้วยการใช้ระบบบัญชี เด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานจะทำการออมเงินวันละบาท เมื่อครบสัปดาห์ก็จะนำมาให้ป่าพรณจดเป็นบัญชีไว้

(5) ถอดบทเรียนเรื่องลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากข้อมูลการถอดบทเรียนทั้งหมดที่กล่าวมาในบทนี้ทำให้เห็นถึงความสามารถของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าน้อยคนที่จะทำงานพัฒนาเด็กได้เช่นนี้ จึงหมายความว่าไม่ใช่ผู้สูงอายุทุกคนจะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ หากแต่ต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะพิเศษบางประการหรือเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ดังนั้นเพื่อให้งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่างๆ ในการมองหาผู้สูงอายุที่สามารถพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ต่อไป ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ถอดบทเรียนลักษณะเฉพาะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนี้

ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ประกอบไปด้วยลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรง ประการที่สอง ผู้สูงอายุที่มีต้นทุนหลากหลายและมากพอ ประการที่สาม ผู้สูงอายุที่มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ประการที่สี่ ผู้สูงอายุที่มีความสามารถทางการสื่อสาร ประการที่ห้า ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ

กล่าวโดยสรุป จากการถอดบทเรียนถึงการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้นั้นจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีศักยภาพ ต้องสามารถนำต้นทุนที่มีอยู่มาใช้ ต้องสามารถผสมผสานทุนเดิมและทุนใหม่ ต้องสามารถบริหารจัดการคน กิจกรรม เงิน ได้เป็นอย่างดี ตลอดจนต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะเฉพาะหลายประการที่เอื้อต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน เช่น

ต้องมีต้นทุนที่หลากหลายและมากพอ โดยเฉพาะทุนความรู้ ต้องเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ และจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ต้องมีความสามารถทางการสื่อสาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพดังกล่าวข้างต้นก็จำเป็นต้องเพิ่มเติมทุนความรู้ด้วยการพัฒนาตนเองในฐานะ “สื่อบุคคล” อยู่เสมอ เพื่อให้เป็นผู้นำพาความรู้เพื่อพัฒนาเด็กๆ และชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

9.2 การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” ทั้งหมดในบทที่ 4-8 ดังที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงข้อค้นพบของงานวิจัยและประเด็นที่น่าถกเถียงอภิปรายดังต่อไปนี้

1) ทุนของผู้สูงอายุและการผสมผสานทุนในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ประการแรก ข้อค้นพบเรื่อง “ทุน” ของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะประการสำคัญลำดับต้นๆ ของผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาว่าควรมีต้นทุนที่หลากหลายประเภท หรือหากมีครบทั้งสี่ประเภทตามแนวคิดเรื่องทุนของ บูร์ดิเยอ ยิ่งเป็นการดี เพราะหากพิจารณาถึงทุนแต่ละประเภทแล้ว เห็นได้ว่าทุนทุกประเภทมีความสำคัญต่อบุคคลที่จะทำงานพัฒนาทั้งสิ้น หากแต่ทุนแต่ละประเภทอาจมีความสำคัญลดหลั่นกันไป ในงานวิจัยนี้ผู้สูงอายุมีทุนครบทุกประเภท ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม หากแต่ผู้สูงอายุทั้งสองนี้มีทุนวัฒนธรรม แบบ embodied form ได้แก่ ความรู้ความสามารถ อย่างมากมาย ทั้งความรู้เชิงวิชาการ (ทางโลก) และความรู้ทางธรรม ดังนั้นจึงพบว่ามีการนำทุนประเภทความรู้มาใช้ในการทำงานมากกว่าทุนประเภทอื่นๆ และทุนความรู้ทั้งเชิงวิชาการและความรู้ทางธรรมที่ผู้สูงอายุทั้งสองมีอย่างมากมายนี้ก็ขยายกลายเป็นทุนประเภทอื่น เช่น ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ตัวอย่างเช่น ความรู้เรื่องอาหารและสุขภาพของป่าพรรณส่งผลให้เกิดความเชื่อถือคำแนะนำให้ดื่มน้ำเต้าหู้ ต่อมาชาวบ้านก็สั่งซื้อน้ำเต้าหู้ของป่าพรรณร่วมร้อยคน เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสังสมทุนที่ผู้สูงอายุทำการผลิตซ้ำ (reproduction) เพื่อเพิ่มพูนทุนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนความรู้ ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ซึ่งสอดคล้องกับที่ บูร์ดิเยอ (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2550) ที่กล่าวไว้เช่นกันว่าทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์” (Cultural capital / Symbolic capital) ก็ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดเช่นเดียวกันกับทุนเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามทุนประเภททุนสัญลักษณ์และทุนสังคม ก็เป็นทุนที่สำคัญและส่งผลต่อการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เช่นกัน โดยทุนสัญลักษณ์ที่เป็นข้อเด่นของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ คือ “การเป็นผู้สูงอายุที่ผ่านประสบการณ์การใช้ชีวิตและประสบการณ์การทำงานจากต่างประเทศ” ส่งผลให้เกิดความเชื่อถือในความสามารภ (credibility) เช่น ความสามารถในการสอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น

การมีต้นทุนที่หลากหลายประเภทและต้องมีทุนมากเพียงพอเพื่อใช้ในการทำงานพัฒนาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องสมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลในการระดมพลังการพัฒนา ของ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (2547) ที่พบว่า ข้อเด่นประการหนึ่งของสื่อบุคคลที่ทำงานพัฒนาชุมชนในตำแหน่งประธานชุมชนคือมีทุนความรู้และประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศมาก จึงเอื้อต่อการทำงานพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดผลประสิทธิภพในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง ข้อค้นพบเรื่องการผลิตผลงานทุนของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการผสมผสานทุนในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การผสมทุนแต่ละประเภทเข้าด้วยกัน และการผสมผสานทุนความรู้ ทั้งการผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการเหมือน การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม การผสมผสานทุนในหลายลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุใช้ “เป้าหมาย” ในการทำงานเป็นตัวตั้ง ดังเช่นกรณีการผลิตผลงานทุนแต่ละประเภทที่ผู้สูงอายุมีอยู่ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคมเพื่อสื่อสารให้ผู้ปกครองไว้วางใจนำเด็กมาสมัครเข้าชมรม หรือกรณีที่ผู้สูงอายุผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ ทั้งทางวิชาการและความรู้ทางธรรมก็เพื่อต้องการสื่อสารเพื่อพัฒนาเด็กให้เป็น “เด็กดี” ทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น การผสมผสานความรู้เรื่องการออมเงินกับเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งการนำชุดความรู้ต่างๆมาผสมผสานกันนี้ผู้สูงอายุเลือกให้ชุดความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเด็กในชมรมฯ ทั้งสิ้น เช่น ชุดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ชุดความรู้เกี่ยวกับของเล่นและเกม ชุดความรู้เรื่องสุขภาพ ชุดความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ผู้สูงอายุที่มีทุนความรู้ทางธรรมมากเช่นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ มักนำความรู้ทางธรรม (sacred) นี้เข้าไปผสมผสานกับความรู้เชิงวิชาการในการทำกิจกรรมต่างๆเพื่อพัฒนาเด็กทุกกิจกรรมของชมรมอนุรักษ์จักรยาน กล่าวได้ว่าเป็นการผลิตผลงานทุนความรู้ทางธรรม (sacred) ควบคู่กับความรู้ทางวิชาการหรือทางโลก (secular)

เสมอ ดังตัวอย่างเช่น การสอนวิธีปั่นจักรยานควบคู่ไปกับการสอนเรื่องสถิติสมมติ การสอนเรื่องการออมเงินควบคู่ไปกับการสอนเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น

การที่ผู้สูงอายุใช้ชุดความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไปอยู่เสมอ เหตุผลประการแรก คือ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีการสั่งสมประสบการณ์ชีวิตอย่างมากมายจึงมีต้นทุนทั้งทางโลกและทางธรรมสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้บวชเรียนตั้งแต่เด็กและใช้ชีวิตในเพศบรรพชิตยาวนานถึง 30 ปี ขณะที่ความรู้ทางวิชาการหรือทางโลกที่มีสะสมมากมายก็เพราะได้ไปใช้ชีวิตและทำงานที่ต่างประเทศ 10 ปี ประการที่สอง ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความสามารถในการผสมผสานทุนและนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีหรือกล่าวได้ว่ามีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูง ดังนั้นจึงมีการนำความรู้ต่างๆ ที่มีมาผสมผสานใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2551) ที่ทำการศึกษาถึงอัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งก็พบว่าผู้สูงอายุมีความรู้ทางโลกและทางธรรมในระดับสูงและมีความสามารถทางการสื่อสารในการนำความรู้ดังกล่าวมาผสมผสานเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในชมรม

ข้อค้นพบในเรื่องทุนและการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนหากไม่หยุดอยู่นิ่ง แต่ยังคงทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาตามกำลังต้นทุนที่ตนมีอยู่ นอกจากจะทำให้ไม่ถดถอยทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ และได้พัฒนาศักยภาพทั้งกำลังกาย กำลังความคิด และทำให้มีคุณค่าในชีวิตและสังคมแล้ว การทำกิจกรรมการพัฒนายังจะทำให้มีการสั่งสมเพิ่มทุนประเภทต่างๆ ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากยิ่งทำกิจกรรมมากยิ่งขึ้นเกิดการเพิ่มทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง

2) ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ 3 ประเด็นที่น่าสนใจ ประเด็นแรก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความสามารถทางการสื่อสารสูงมาก ซึ่งทำให้สามารถทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ โดยเป็นผู้สูงอายุที่มีทุนความรู้ที่เป็นทุนเดิมก่อนได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารถึง 8 ชุดความรู้ ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่นำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการบิน

จักรยาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และ ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีทักษะการสื่อสารเป็นทุนเดิม 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการเลือกใช้สื่อ ทักษะด้านเนื้อหาสาร ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ส่วนกลยุทธ์การสื่อสาร ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีเป็นทุนเดิมมากถึง 7 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร ประกอบด้วย กลยุทธ์เชื้อพังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง ส่วนที่สอง คือ กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและช่องทาง ประกอบด้วย กลยุทธ์การสื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีผีคุ้ม กลยุทธ์ธรรมชาติสมาธิ – สตินำทาง กลยุทธ์อ้อมเพื่อเกี่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้จักรยานไปเรียนรู้กัน

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัจจร หลุยยะพงศ์ (2551) ที่พบว่าผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีความสามารถทางการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน แม้ว่างานวิจัยของ กัจจร จะพบกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างจากงานวิจัยนี้ เนื่องจากกลยุทธ์การสื่อสารเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสามารถเฉพาะบุคคลในการประยุกต์ใช้ทุนความรู้และทักษะการสื่อสารในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ตลอดจนงานวิจัยของ กัจจร เป็นการค้นพบกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นผู้สูงอายุเหมือนกัน ขณะที่งานวิจัยนี้เป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้สูงอายุใช้ในการสื่อสารกับผู้รับสารที่เป็นเด็กซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมาก

ประเด็นที่สอง ภายหลังจากได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้น 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน ซึ่งผู้สูงอายุได้นำไปใช้ในการสื่อสารกับเด็กเพียงบางชุดความรู้เท่านั้น ได้แก่ ชุดความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากเป็นความรู้ใหม่ที่ผู้สูงอายุทั้งสองยังไม่เคยทราบมาก่อน ส่วนชุดความรู้อื่นๆที่เสริมให้ นั้นเป็นความรู้ที่ผู้สูงอายุมีความรู้มาบ้าง ส่วนทักษะการสื่อสาร ผู้สูงอายุมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว 3 ทักษะ ภายหลังจากเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้วมีทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น คือ ทักษะการเลือกใช้สื่อ และ ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร ส่วนกลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีหลากหลายกลยุทธ์ที่ใช้ในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอยู่แล้วสามารถวิเคราะห์ได้ถึง 7 กลยุทธ์ ภายหลังจากเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้วไม่พบว่าผู้สูงมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มเติมในการทำ

กิจกรรมและการสื่อสารกับเด็ก เนื่องจากผู้สูงอายุทั้งสองทำกิจกรรมในลักษณะเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ

3) บทบาทของหน่วยงานภายนอกในการเสริมพลังความสามารถของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากผลการวิจัยถึงการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ประเด็นที่น่าสนใจคือ ประการแรก ผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาต้องรู้จักเลือกใช้เครือข่าย งานวิจัยนี้ค้นพบว่า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน ประกอบกับบริบทชุมชนเป็นชุมชนเครือญาติที่มีขนาดเล็กและชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน ส่งผลให้มีเครือข่ายภายในชุมชนน้อย และให้ความช่วยเหลือได้ไม่มากนัก ดังนั้นผู้สูงอายุที่ทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนดังเช่นกรณีนี้จึงจำเป็นต้องมีเครือข่ายช่วยสนับสนุนการทำงาน อย่างน้อยเป็นเครือข่ายภายในชุมชนก็ยังดี และหากมีเครือข่ายภายนอกเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนด้านอื่นๆ เพิ่ม เช่น เสริมด้านความรู้ ยิ่งเป็นการดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547) กล่าวถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม และเพื่อประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

ประการที่สอง ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งในเรื่องบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนการทำงานพัฒนาเด็กของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ คือ หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุนั้น ควรเป็นการเสริมพลังความรู้ ซึ่งจะกลายเป็นต้นทุนความรู้ที่เก็บไว้ใช้ได้ไม่สูญหายหรือหมดไปเหมือนการสนับสนุนด้วยทุนทรัพย์ นอกจากนี้การเข้าไปมีบทบาทเป็น “ผู้สนับสนุน” (Supporter) ด้านความรู้ของหน่วยงานภายนอกควรกระทำบทบาทเป็นทั้ง “ผู้ให้และผู้รับ” (Give and Take) เพราะจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย โดยผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ และทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันหน่วยงานภายนอกได้แก่โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ไม่เพียงเป็นผู้ให้ หากแต่เป็นผู้รับความรู้ด้วยเช่นกัน โดยได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับเด็กในอีกมิติหนึ่ง

อย่างไรก็ตามการเสริมพลัง “ความรู้” จำเป็นต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง หากแต่ข้อจำกัดที่มักเกิดขึ้นคือ การยุติโครงการเมื่อหมดทุนสนับสนุน เช่นเดียวกับโครงการ สสส. ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สสจ.) เมื่อ

หมดสติญาทันและไม่มี การดำเนินการต่อ การเสริมศักยภาพให้ผู้สูงอายุดังกล่าวก็ยุติลงด้วยเช่นกัน

4) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้คือ ประการแรก ผู้สูงอายุมีความสามารถในการผสมผสานทุนของตนเองและตัดเย็บกิจกรรมให้เข้ากับเด็กเป็นอย่างดี เห็นได้จากลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาเด็กมีความสอดคล้องกับลักษณะของเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารและทักษะในการออกแบบกิจกรรมของผู้สูงอายุเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น กิจกรรมปั่นจักรยานที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาเด็กเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องลงทุนทรัพย์หากแต่เป็นการลงแรงกายทุกครั้งที่ทำกิจกรรมหรือที่ผู้สูงอายุกล่าวว่า “ปั่นฟรี” จึงเหมาะและสอดคล้องกับฐานะของเด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานที่ค่อนข้างยากจน นอกจากนี้การปั่นจักรยานเป็นกิจกรรมที่นำพาเด็กๆ ไปในสถานที่ต่างๆ ซึ่งก็สอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่มีความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้นการได้ไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอกสถานที่เสมือนเป็นห้องเรียนเคลื่อนที่ จึงช่วยเสริมโอกาสให้กับเด็กในชุมชนนี้ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ในขณะที่กิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ผู้สูงอายุเลือกมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน เนื่องจากมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับต้นทุนความรู้ของผู้สูงอายุและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยาน กล่าวคือผู้สูงอายุทั้งสองมีต้นทุนความรู้ด้านภาษาเป็นอย่างดี และเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับเด็กในชุมชนที่นับได้ว่าด้อยโอกาสทางการศึกษา ส่วนกิจกรรมการออมเงิน เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเลือกมาใช้ในการพัฒนาเด็กในชุมชนซึ่งมีฐานะยากจน โดยสร้างนิสัยการออมเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในอนาคต

การเลือกกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ใช้หลักการความเหมาะสมและสอดคล้องกับเด็กดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมนา พานิช (อ้างถึงใน ปานทิพย์ ลิกชะไชย : 2548) ที่พบเทคนิคในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กประการหนึ่งคือควรเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับประสบการณ์ตรงของเด็ก ขณะที่งานวิจัยของ ปานทิพย์ ลิกชะไชย (2548) ก็พบว่ากิจกรรมที่สร้างเสริมสุขภาพของเด็กควรเป็นกิจกรรมที่ผู้ใหญ่คอยสนับสนุนและให้คำแนะนำ ตลอดจนมีส่วนร่วมหรือเรียนรู้คู่กับเด็ก

ประการที่สอง กิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ผู้สูงอายุมีการออกแบบกิจกรรมและสอดแทรกเนื้อหาเพื่อพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย การ

ออม และคุณค่าของความเป็นเด็กไทย เช่น ความกตัญญู การเชื่อฟังพ่อแม่ การเคารพนบนอบผู้ใหญ่ สร้างจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด เป็นต้น กล่าวได้ว่าเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กให้เป็น “เด็กดี” ซึ่งในปัจจุบันการอบรมบ่มเพาะดังกล่าววันนี้จะค่อยลดน้อยลงไปทุกที

ประการที่สาม เมื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยาน พบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีกระบวนการทำงานที่น่าสนใจ 6 วิธี ได้แก่ การทำงานเป็นกลุ่ม ควบคุมโดยใช้กฎระเบียบของกลุ่ม/ชมรม การทำงานแบบอาสาสมัคร กระบวนการทำงานที่เน้น “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

วิธีการทำงานกับเด็กดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เด็กมีจิตวิญญาณการทำงานเป็นกลุ่ม (Team Spirit) อยู่ในกฎระเบียบของกลุ่มหรือส่วนรวม เด็กจะได้รับการพัฒนาหลากหลายด้านและได้ประโยชน์สูงสุดอย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งการพัฒนาเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องเน้น “กิจกรรมกลุ่ม” ซึ่งจะส่งเสริมพัฒนาการในหลายด้าน ประการแรก ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ทำให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ทำงานร่วมกับผู้อื่นๆ ในกลุ่ม ฝึกการสร้างปฏิสัมพันธ์และมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น เรียนรู้และฝึกฝนเรื่องวินัยหรือกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันในกลุ่ม เรียนรู้การแก้ปัญหา ตลอดจนฝึกจิตสำนึกเรื่อง “ส่วนรวม” และความสามัคคี

ประการที่สอง ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ ทำให้เด็กๆ คิดถึงแต่ตัวเองน้อยลง และเรียนรู้ที่จะเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การทำงานในลักษณะเป็นกลุ่มดังกล่าวเป็นวิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องในการช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กๆ ในปัจจุบันซึ่งถูกรุมเร้าด้วยเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มีความเป็นปัจเจกชนนิยม (Individualism) สูงมาก เห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เด็กๆ ใช้เวลาในแต่ละวันกับการผิงตัวอยู่ในร้านเกมและการเล่นอินเทอร์เน็ต ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549, หน้า 252) กล่าวว่า “โรคปัจเจกชนนิยมที่ปรากฏอาการออกมาเป็นชอบทำอะไรเอาเด่นเอาดังคนเดียว (one man show) คิดถึงแต่ตัวเองไม่ค่อยคำนึงถึงผลที่จะเกิดต่อคนอื่น (altruism) โรคแบบนี้ปิดกั้นการรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ไม่รู้จักการเป็นผู้นำ/ผู้ตาม ไม่สนใจความเป็นไปของกลุ่ม ขาดจิตวิญญาณและทักษะในการทำงานร่วมกับคนอื่น”

ประการที่สาม จากวิธีการทำงานของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการทำงานของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับความสามารถทางการสื่อสารที่ผู้สูงอายุมี ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้กิจกรรม การดำเนินกิจกรรม การบริหารจัดการ การระดมเครือข่ายภายในชม

ชน ตลอดจนการสื่อสารกับเด็กในชมรมฯ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญ ทั้งสิ้น

5) ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุในบริบทสังคมตั้งแต่อดีตพบว่าผู้สูงอายุได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่สั่งสมประสบการณ์ต่างๆ อย่างมากมาย จึงมีบทบาทการเป็นครูผู้สอน การเป็นที่ปรึกษา ผู้นำในด้านต่างๆ หากทว่าในปัจจุบันบทบาทของผู้สูงอายุได้มีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีหลายสถาบันเข้ามาทำบทบาทหน้าที่แทน เช่น บทบาทความเป็นครูของผู้สูงอายุ มีสถาบันการศึกษาเข้ามาทำหน้าที่แทน มีสถาบันสื่อสารมวลชนเกิดขึ้นส่งผลให้บทบาทหน้าที่บางประการกลายเป็นของสื่อมวลชน เช่น บทบาทการให้ความรู้ การถ่ายทอดข่าวสาร เป็นต้น และบทบาทของผู้สูงอายุในปัจจุบันที่พบมากในสังคมชนบท คือ บทบาทในการเลี้ยงดูหลาน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539) ส่งผลให้มุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุกลายเป็นบุคคลที่มีสภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ต้องการความช่วยเหลือดูแล และไม่สามารถทำประโยชน์ต่อสังคมได้ ดังข้อค้นพบจากงานวิจัยของนุชนาฏ ยูอันเงาะ และ โสภา อ่อนโอภาส (2545) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาล้วนแต่เผชิญกับภาวะล่มสลายทางภาคเกษตรและเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองที่แออัด ประกอบอาชีพเก็บขยะ จึงมองตนเองเป็นคนจนต่ำต้อย ผู้คนอาจรังเกียจ แต่ไม่ไร้คุณค่า เพราะยังเป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว

หากเมื่อพิจารณาในอีกด้านหนึ่งจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุเป็นวัยเกษียณที่มีเวลาว่างมาก จึงสามารถทำกิจกรรมเพื่อสังคมในรูปของอาสาสมัครได้มากขึ้น ดังนั้นอีกบทบาทหนึ่งที่น่าสนใจคือ บทบาทของการเป็นผู้นำด้านการสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม แก่ผู้สูงอายุด้วยกัน หรือกลุ่มเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามแม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาจะพบว่าบทบาทของผู้สูงอายุลดลงและผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องพึ่งพิงและต้องการความช่วยเหลือก็ตาม หากแต่มีงานวิจัยบางชิ้นที่พบว่าผู้สูงอายุสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยปัจจุบันนี้ผู้สูงอายุที่มีเป็นจำนวนมากนั้น มิใช่ที่จะเป็นผู้สูงอายุที่เสื่อมถอยทางร่างกายและไร้ประโยชน์เสียทั้งหมด ยังมีผู้สูงอายุอีกมากที่เป็นผู้มีศักยภาพที่ต้องช่วยกันค้นหาและส่งเสริม สนับสนุน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ได้ ดังตัวอย่างงานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2552) เรื่อง อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำงานกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน งานวิจัยดังกล่าวได้ข้อค้น

พบว่า ภายใต้บริบทสังคมรวมถึงบริบทชุมชนที่กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในด้านลบและบวกระคนกัน โดยที่ภาพด้านลบจะมาจากมิติความทันสมัยและสังคมอุตสาหกรรมที่มักจะลดบทบาทและคุณค่าผู้สูงอายุ แต่ในด้านบวกจะมาจากวิถีคิดเคารพผู้สูงอายุจากสังคมไทยในอดีตและประสบการณ์ตรงที่คนในชุมชนมีต่อผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

หากแต่ผู้สูงอายุแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ใช้ความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูงเพื่อที่จะสื่อสารและต่อรองให้เห็นอัตลักษณ์ตนเองในด้านบวก โดยกำหนดอัตลักษณ์ของตนคือ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและช่วยเหลือสังคม” นอกจากนี้ยังขยายสู่ “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้เสียสละ” “ผู้มีความคิดสร้างสรรค์” “ผู้สืบทอด” ฯลฯ และเมื่อพิจารณาผู้สูงอายุในชมรมก็พบว่า ผู้สูงอายุจะอยู่ในฐานะ “อ่อนแอแต่ช่วยเหลือสังคม” รวมถึงขยายสู่ “ผู้มีความสามัคคี” หรือหากมองโดยรวมก็จะพบว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะมีลักษณะค่อนข้างบวก อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุทั้งแกนนำและสมาชิกในชมรมก็ตระหนักถึงความอ่อนแอของร่างกายผู้สูงอายุและบริบทสังคมที่มองตนในแง่ลบ จึงรวมตัวกันทำกิจกรรมภายใต้ “ชมรมผู้สูงอายุ” เพื่อต่อสู้ ต่อรองความหมาย เพื่อพัฒนาให้กลุ่มแกนนำและสมาชิกในชมรมมีความเข้มแข็ง จนในที่สุดเมื่อเข้มแข็งแล้วก็นำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งควบคู่ไปด้วย

เช่นเดียวกันกับงานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จรัญยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า ลูกจันท์และป่าพรณ เขียวพันธุ์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงบทบาทของผู้นำทางสังคมที่ทำกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้ดำเนินการนั้นส่งผลให้ตัวผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าตนเองยังคงมีคุณค่าต่อสังคม เช่นเดียวกับที่งานวิจัยของ ปรีชา อุปโยคินและคณะ (2538) ที่พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สูงอายุที่ต้องการให้สังคมเห็นคุณค่าของพวกเขาด้วยการทำงานเพื่อไม่ให้เป็นการต่อสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ยอมรับว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุแต่ไม่ยอมหยุดทำงานที่เคยทำมาก่อนและไม่ยอมละบทบาททางสังคม โดยเชื่อว่าผู้สูงอายุแม้จะอายุเกิน 60 ปีแต่ก็ยังสามารถทำหน้าที่การงานได้อย่างปกติ โดยเฉพาะหากเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดียังคงต้องการมีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจต่อไป

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ผู้สูงอายุที่ที่แข็งแรงสุขภาพดีและยังสามารถจะทำงานทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้นั้นเป็นผู้สูงอายุที่สามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เสมอไปหรือไม่? ผู้วิจัยจึงต้องเป็นข้อสังเกตว่า ผู้สูงอายุแบบไหนหรือมีลักษณะอย่างไรจึงจะสามารถทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ และงานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการ

สื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ ค้นพบว่าผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนควรมีลักษณะหรือคุณสมบัติในการทำงาน 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรง ประการที่สอง ผู้สูงอายุที่มีต้นทุนหลากหลายและมากพอ โดยเฉพาะทุนประเภทความรู้ ประการที่สาม ผู้สูงอายุที่มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ประการที่สี่ ผู้สูงอายุที่มีความสามารถทางการสื่อสาร ประการที่ห้า ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการบริหารจัดการคน กิจกรรม และการเงิน

ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในมิติการสื่อสารใน 2 ด้าน ด้านที่หนึ่ง ชี้ให้เห็นว่า “ผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กต้องมีคุณลักษณะบางประการที่เชื่อมโยงสอดคล้องระหว่างผู้ส่งสาร กิจกรรม และผู้รับสาร” กล่าวคือคุณลักษณะของผู้สูงอายุดังกล่าวต้องมีจุดร่วมหรือ “จุดลงตัว” ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในการทำกิจกรรม ขณะเดียวกันผู้สูงอายุต้องสามารถเลือกกิจกรรมที่ลดข้อจำกัดเรื่องความแตกต่างระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กได้เช่นกัน ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีคุณลักษณะดังกล่าว จึงได้สร้างกิจกรรมการปั่นจักรยาน เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กในชุมชน ตัวอย่างเช่น หากเป็นผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรงก็จะสามารถทำกิจกรรมปั่นจักรยานกับเด็กได้ เนื่องจากกิจกรรมเพื่อพัฒนานี้เป็นกิจกรรมปั่นจักรยานที่ต้องใช้กำลังมาก ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กที่เป็นวัยที่มีกำลังมาก แต่เป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างหนักสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

ด้านที่สอง คุณลักษณะหลายประการของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นคุณลักษณะของ สื่อบุคคล ที่พบในงานวิจัยสื่อบุคคลเพื่อการพัฒนา จึงสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว ได้แก่ ต้องได้รับความไว้วางใจ (Trustworthiness) มีความน่าเชื่อถือ (Credibility) มีความสามารถทางการสื่อสาร (Communication Competence) มีจิตสาธารณะ (Voluntarism) มีทุนหลากหลายและมากเพียงพอ (Capital) โดยคุณลักษณะของสื่อบุคคลดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการทำงานพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นผู้ส่งสารที่มีความแตกต่างระหว่างวัยกับผู้รับสารเป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้กับเด็กได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันการจะมีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูงนั้นผู้สูงอายุก็ต้องมีต้นทุนความรู้ที่มากพอด้วย ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีอย่างมากมาย และคุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่สำคัญของสื่อบุคคลในการทำงานพัฒนา คือต้องมีต้นทุนที่หลากหลายและมากพอ ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ก็มิอย่างเต็มเปี่ยม เห็นได้จากการอุทิศทั้งกำลังกาย กำลังความรู้

ความสามารถ และเวลา มาใช้กับการพัฒนาเด็ก ๆ เพื่อแลกกับความสุขใจและความรู้สึกของคนที่อยู่อย่างมีคุณค่า ที่สำคัญที่สุดคือต้นทุนของผู้สูงอายุดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อเด็ก ๆ แล้ว ยังช่วยธำรงรักษาจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่นและรักษาความเป็นชุมชนไว้ได้ เช่นเดียวกันกับที่ R.Putnum (อ้างใน Rennie,2006) กล่าวว่า ต้นทุนของสื่อบุคคล คือ “จิตสาธารณะ” (Voluntarism) ผู้สูงอายุที่มีลักษณะจิตสาธารณะจะเป็นส่วนสำคัญที่ธำรงรักษาความเป็นชุมชนเอาไว้ได้ และปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการธำรงรักษาความเป็นชุมชนไว้ได้คือ ลักษณะจิตสาธารณะของบุคคลในชุมชนนั้นที่ทำให้มีตัวบุคคลที่เอาใจใส่เป็นธุระกับกิจการของส่วนรวม เป็นคนที่มีสำนึกแบบ “ชุมชนนิยม” (Communitarianism)

คุณลักษณะของสื่อบุคคลในงานวิจัยนี้จึงสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคล ของ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (2547) ที่ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะสื่อบุคคลตำแหน่งประธานชุมชนที่มีคุณลักษณะเหมือนกับผู้สูงอายุในงานวิจัยเช่นกัน

นอกจากนี้คุณลักษณะของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาเด็กในงานวิจัยของ รัตติกาล เจนจัด (2548) ที่พบว่า คุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้แก่เด็ก ๆ ได้เป็นอย่างดีนั้นต้องมีคุณลักษณะ 9 ประการ ได้แก่ รักเด็ก เข้าใจเด็ก เข้าใจธรรมชาติของเด็ก ใจดีและอารมณ์ดี ใจเย็น มีความรู้ในเรื่องที่จะทำการถ่ายทอด บำรุงเป็นอย่างดี มีความสามารถที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา มีความพร้อมที่จะทำการถ่ายทอด มีเทคนิคในการสอน เด็กเข้าถึงง่าย โดยลักษณะดังกล่าวหากกล่าวในมิติการสื่อสารก็คือความสามารถทางการสื่อสารนั่นเอง

จากลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนข้างต้นชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่ผู้สูงอายุโดยทั่วไปหรือใครๆ ก็จะสามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ หากแต่ต้องมีคุณลักษณะหลายประการและมีต้นทุนที่มากเพียงพอ อย่างไรก็ตามการจะใช้ต้นทุนที่มีอยู่นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ต้องขึ้นอยู่กับบริบทชุมชนและปัจจัยอื่นๆด้วยเช่นกัน

9.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและข้อค้นพบทั้งหมดในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยคาดว่าความรู้บางบางส่วนจะสามารถนำไปปรับใช้ในงานวิจัยอื่นๆ ขณะเดียวกันบางส่วนอาจเป็นแรงกระตุ้นทางความคิดให้ผู้สูงอายุอื่นๆ ที่ทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในการปรับปรุงและเสริม

ศักยภาพของตน อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ผู้วิจัยทราบว่ายังมีข้อบกพร่องหลายประการในการเขียน ซึ่งผู้วิจัยเองก็ต้องพัฒนาฝึกฝนต่อไป ท้ายที่สุดคงฝากไว้ถึงข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางให้นักวิจัยอื่นได้ต่อยอดต่อไป

ประการแรก งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกรณีที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จ หากนักวิจัยอื่นๆ ได้ทำการศึกษาผู้สูงอายุในกรณีอื่นๆ จะช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับเด็กขยายมากขึ้นกว่างานวิจัยนี้

ประการที่สอง เนื่องจากงานวิจัยนี้ทำการศึกษาหลายแง่มุมในเวลาจำกัด ทั้งเรื่องต้นทุนของผู้สูงอายุ การผสมผสานทุนในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน กลยุทธ์การสื่อสาร กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็ก ส่งผลให้ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้อาจมีความลุ่มลึกไม่มากพอในทุกประเด็น ดังนั้นหากมีการศึกษาวิจัยเจาะจงเฉพาะแง่มุมเพื่อให้เกิดความลึกขององค์ความรู้เพิ่มมากขึ้นจะช่วยเพิ่มคุณภาพและปริมาณของงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการพัฒนาเด็กออกไปอีก

ประการที่สาม ในอนาคตข้างหน้าผู้สูงอายุจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นอีก ดังนั้นหากมีการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางการใช้และพัฒนาผู้สูงอายุเหล่านี้ในฐานะสื่อบุคคลได้ในอนาคต